

Opis źródła:

W latach 1607–1611 późniejszy wojewoda ruski i ojciec króla Jana III Sobieskiego, Jakub Sobieski (1591–1646), udał się w typową dla ówczesnej szlachty i magnaterii podróż edukacyjną po Europie. Głównym celem takiej wyprawy będącej końcowym etapem wykształcenia elit był Paryż, ale młody magnat podczas wielomiesięcznej peregrynacji po Europie odwiedził również Anglię, Niderlandy, Hiszpanię i Italię. Jakub Sobieski w trakcie całej kilkuletniej podróży drobiazgowo spisywał dziennik, a na jego kartach znalazł się dokładny opis codziennego życia magnata i jego edukacji oraz opisy zwiedzanych państw i miast. Polski magnat w trakcie peregrynacji po Europie był również kilkakrotnie świadkiem ważnych wydarzeń politycznych, w maju 1610 r. w dzienniku zamieścił dokładną relację z zamachu na króla Henryka IV Burbona, którego dokonał François Ravaillac i ówczesnych zamieszek w Paryżu, podróżnik relacjonował również szczegółowo późniejszy paryski proces i egzekucję zamachowca. Już pod datą 13 czerwca 1610 r. Jakub Sobieski zrelacjonował szczegółowo przebieg uroczystości pogrzebowych Henryka IV Burbona w paryskiej katedrze Notre Dame, opis ten pozwala na odtworzenie XVII-wiecznych pogrzebów władców Francji.

Miejsce wydania:

J. Sobieski, *Peregrynacja po Europie 1607–1613. Droga do Baden*, wyd. J. Długosz, Wrocław 1991, s. 92–93.

Miejsce przechowywania źródła:

XVII-wieczna kopia opisu podróży Jakuba Sobieskiego przechowywana jest w Bibliotece Cesarskiej Publicznej w Petersburgu, rękopiśmienne kopie opisu peregrynacji Jakuba Sobieskiego znajdują się w kilku bibliotekach, między innymi w zbiorach Biblioteki Kórnickiej PAN („Peregrynacje Jaśnie Wielmożnego Jmci Pana Jakuba Sobieskiego wojewody ziem ruskich po różnych cudzoziemskich państwach, także drogi do Baden z królem Władysławem IV odprawionej krótkie opisanie”, rkps 321).

Tekst źródła:

„13 Junii [czerwca] [1610 roku]. Procesyja z ciałem królewskim do kościoła Najśw. Panny. Dnia tego z pałacu, z Luwru, prowadzono ciało à Notre Dame, to jest do kościoła Najśw. Panny, katedralnego i najprzedniejszego w Paryżu. Naprzód słudzy miejscy, po nich ubogich 500, po nich ordines mendicantium [zakony żebracze], po nich jazda. Za nimi dopiero wszystkie inne zakony, które nie łączą się inter mendicanter [wśród żebrzących], i księża świeccy, czego

obojga srodze rzecz była i rzadko w jednym mieście widziana. Potem szła gwardyja szwajcarska królewska, potem druga gwardyja: custodes corporis [stróże ciała, gwardia przyboczna]. Chorągwie włączono na ziemi, halabardy na ziemi kładziono, piszczałek i bębnów nie słycać było. Potem szła wielka żałobna kupa oficyjerów, kawalerów. Szła i różna kupa szlachty i różnej kondycyi ludzi. Za nimi jechało ciało królewskie, przykryte aksamitem czarnym, a na nim herby haftowane, lilije francuski. Wieźli go 6 koni, w aksamicie czarnym także ubrane. Przed nim szli opaci, biskupi, arcybiskupi w infulach i kapach żałobnych ubrani. Za ciałem zaraz prowadzili paziowie, to jest pacholęta królewscy, koni 10 w kapach aksamitnych czarnych. Potem książęta i przedniejsi panowie na koniach nieśli te insygnia: chorągiew, ostrogi (każdy osobno swą rzecz), rękawice zbrojne, zbroję królewską z szyszakiem, szpadę królewską dobytą, koronę, sceptrum, jabłko; konie mieli w czarne aksamity ubrane. Za nimi szli posłowie: sawojscy, wenecki, hiszpański i dwaj papieskich nuncjuszów: jeden ordinarius [zwyczajny], drugi extraordinarius [nadzwyczajny], za nimi kardynałów dwóch. Potem toczono jakby na łóżku jakim, świetnie bardzo ubranym, telitem przykrytym, statuę królewską z wosku, po królewsku ubraną, siedzącą na onym wozie, ubraną w szatę brunatną, aksamitną, a lilije złote po niej. Miała ta statua na głowie koronę, sceptrum w jednej ręce przywiązane, w drugiej jabłko. Przed nią szła prawie ćma adwokatów, notaryjuszów i różnych sędziów ex variis subsellis [z różnych sądów], a około onej sttaui szedł parlament wszystek świetnie ubrany, w czerwonych długich szatach. Po nich się znowu toczyli żałobni sanguini principes [książęta krwi] w długich sukniach czarnych, w których się ogony po ziemi włożyli, których było dwaj: monsior Conti i conte de Soeson, książęta co przedniejsi: Guisa jego brat rodzony Joinville, Elboeuf, Epernon, Mombazon. Potem kawalerowie Ordinis Sancti Spiritus [zakonu Ducha Świętego], potem pokojowu, potem gwardyje wszystkie, których na ten czas było kilkanaście tysięcy, chorągwie po ziemi włożyli, spisy także, halabardy opak trzymali obróciwszy. A to wszystko in signum luctus [na znak żałoby]. Odprawowało się w tym kościele nabożeństwo, na którym srogi był gmin ludzi, że ledwo się w tak wielkim kościele zmieścić mogli. Tamże i na tej procesyi srogie tłumy byli ludu rozmaitego.

A iż króla francuskiego Henryka III, antecesora [poprzednika] nieboszczykowskiego od mnicha zabitego, ciało leżało aż do tego czasu nie pochowane w Pikardyje, mieście jednym nazwanym Compiene, w kaplicy jednej ciemnej na ustroniu, przywieźli go do św. Dyjonizego klasztoru i tegoż dnia, w wilią pogrzebu Henryka IV, pochowali go samym wieczorem bez wszelkiej ceremonijej. Wyjechało tylko z kilkuset kawalerów w żałobie przeciwko ciału i książąt kilku starszych, co mu jeszcze służyli, jako mianowicie: książę de Pernon, który przed

ciałem jego niósł herb nasz polski, a drugie księżę herb francuski. Ta wszytka magnificentia et pompa funeralis [wspaniałość i okazałość pogrzebowa] była, więcej nic nie było.

Procesyja z kościoła Najśw. Panny z Paryża tymże się porządkiem odprawowała do św. Dyjonizego 2 mile stamtąd. Tylko z bramy paryskiej wyszedłszy, z tych co żywo w karety powsiadali, co ciało prowadzili, częścią też i na konie drudzy powsiadali, a prze miasteczkiem zaś samym św. Dyjonizego wysiedli”.

Słowniczek pojęć:

Notre Dame – gotycka katedra w Paryżu powstawała na miejscu dwóch wcześniejszych świątyń w latach 1163–1345, jedno z najważniejszych dzieł europejskiego gotyku, wielokrotnie restaurowana, m.in. w XIX wieku przez E.E. Viollet-le-Duca.

Luwr – Luwr – pałac królewski w Paryżu, już w XII w. powstała w tym miejscu warowna twierdza, od XIV wieku rezydencja władców francuskich, w XVI stuleciu Franciszek I przebudował wcześniejsze założenie na renesansowy pałac królewski, który pełnił funkcję do czasu przeniesienia władców Francji do Wersalu przez Ludwika XIV.

Sceptrum – berło.

Monsior Conti – Franciszek I de Bourbon-Conti (1558–1614).

Conte de Soeson – Charles Bourbon, hr. de Soissons (1566–1612).

Guisa jego brat rodzony Joinville – Charles de Guise, ks. de Joinville (1571–1640).

Elboeuf – Charles II de Lorraine, ks. d’Elboeuf (1596–1657).

Epernon – Jean Louis de Nogaret d’Epernon de La Valette (1593–1639).

Mombazon – Hercules de Rohan, ks.de Montbazon (1568–1654).

Compiene – Compiègne, miasto położone nad rzeką Oise.

Św. Dyjonizy – Kościół św. Dionizego związany z opactwem benedyktyńskim w Saint-Denis od VI w. pełnił rolę nekropolii władców Francji, był również ważnym miejscem pielgrzymkowym. Średniowieczna świątynia została przebudowana w stylu gotyckim w latach 1135–1144 r., prace trwały do końca XIII w.

Pytania do źródła:

Pytania dla uczniów szkoły podstawowej i uczniów szkoły średniej (poziom podstawowy):

1. W jakich okolicznościach zmarł Henryk IV Burbon?
2. Jak autor diariusza przedstawia uroczystości pogrzebowe po śmierci króla Francji? Spróbuj porównać ceremoniał pogrzebowy z pogrzebami władców Polski.
3. W jakich okolicznościach wstąpił na tron Francji Henryk IV Burbon?

4. Jak wyglądały rządy regencji po śmierci Henryka IV Burbona?
5. W jakich okolicznościach i kiedy zmarł Henryk III Walezy?
6. Do czego odnosi się wzmianka o polskim herbie niesionym przed trumną Henryka III?

Pytania dla uczniów szkoły średniej (poziom rozszerzony): pytania dla poziomu podstawowego, a ponadto:

1. W jakich okolicznościach doszło do zamachu na Henryka III Burbona?
2. Jak przedstawiała się sytuacja religijna we Francji na początku rządów Henryka IV Burbona?

Literatura pomocnicza:

Baszkiewicz J., *Henryk IV Wielki*, Warszawa 1995.

Baszkiewicz J., *Historia Francji*, Wrocław 1978.

Bluche F., *Życie codzienne we Francji w czasach Ludwika XIV*, Warszawa 1990.

Chrościcki J.A., *Pompa funebris: z dziejów kultury staropolskiej*, Warszawa 1974.

http://otworzksiazke.pl/ksiazka/pompa_funebris/

Długosz J., *Sobieski Jakub*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. 39, Warszawa–Kraków 2000, s. 483–490.

Długosz J., *Jakub Sobieski 1590–1646. Parlamentarzysta, polityk i pamiętnikarz*, Warszawa 1989.

Grzybowski S., *Henryk Walezy*, Wrocław 1980.

Mączak A., *Życie codzienne w podróżach po Europie w XVI i XVII wieku*, Warszawa 2022.

Pietrzyk Z., *Przyczynek do studiów zagranicznych Mikołaja Ostroroga i Jakuba Sobieskiego*, „Odrodzenie i Reformacja w Polsce”, t. 42, 1998, s. 139–144.

Śmierć, pogrzeb i upamiętnienie władców w dawnej Polsce, red. H. Rajfura, P. Szewdo, B. Świadek, M. Walczak, P. Węcowski, Warszawa 2020.

Serwański M., *Henryk III Walezy w Polsce: stosunki polsko-francuskie w latach 1566–1576*, Kraków 1976.

Tazbir J., *Henryk Walezy w opinii jego polskich poddanych*, „Przegląd Humanistyczny”, 33, 1989, s. 15–26.

Trawicka Z., *Studia Jakuba Sobieskiego*, „Odrodzenie i Reformacja w Polsce”, t. 14, 1969, s. 171–181.

[https://www.wilanow-](https://www.wilanow-palac.pl/z_niewielkim_splendorem_pogrzeb_jana_iii_sobieskiego_w_warszawie_w_1697_roku.html)

[palac.pl/z_niewielkim_splendorem_pogrzeb_jana_iii_sobieskiego_w_warszawie_w_1697_roku.html](https://www.wilanow-palac.pl/z_niewielkim_splendorem_pogrzeb_jana_iii_sobieskiego_w_warszawie_w_1697_roku.html)

https://www.wilanow-palac.pl/pogrzeb_krola_jana_iii_sobieskiego.html

https://www.wilanow-palac.pl/rachunek_kosztow_trumny_krola_zygmunta_augusta.html

[https://www.wilanow-](https://www.wilanow-palac.pl/pompa_funebris_w_staropolskich_relacjach_pogrzebowych.html)

[palac.pl/pompa_funebris_w_staropolskich_relacjach_pogrzebowych.html](https://www.wilanow-palac.pl/pompa_funebris_w_staropolskich_relacjach_pogrzebowych.html)

[https://www.wilanow-](https://www.wilanow-palac.pl/pompa_funebris_adama_mikolaja_sieniawskiego_we_lwowie_i_brzezanach_w_1726_r.html)

[palac.pl/pompa_funebris_adama_mikolaja_sieniawskiego_we_lwowie_i_brzezanach_w_1726_r.html](https://www.wilanow-palac.pl/pompa_funebris_adama_mikolaja_sieniawskiego_we_lwowie_i_brzezanach_w_1726_r.html)

https://www.wilanow-palac.pl/pogrzeb_sarmaty.html

Najważniejsze cezury:

W dniu 4 lipca 1610 r. odbyła się bitwa pod Kłuszynem, wojskami polskimi dowodził Stanisław Żółkiewski. Po tym zwycięstwie wojska polskie wkroczyły do Moskwy, do 1612 r. przebywały na Kremlu.

Imię i nazwisko osoby opracowującej rekord: Anna Markiewicz